

Litteraation numero: 103161/9
Haastattelun nimi: Toista maata 4 master 1 rx
Haastattelun kesto: 40 min
Litteroitu: Tutkimustie Oy 7.6.2021

Puhujien merkinnät: MK: Matti Johannes Koivu
JT: Jani Toivola
ML: Mari Leppänen
ST: Sari Tauriainen

Muut merkinnät:

,	Lyhyt tauko puheessa
...	Puheenvuoro jää kesken, jatkaa puheenvuoroa
(-)	Pois jäänyt sana tai sanan osa
(--)	Pois jäänyt jakso
(sana)	Epäselvä sana tai jakso
<u>alleviivaus</u>	Eriyisen painollinen sana tai jakso
[hakasulkeet]	Litteroijan kommentti
[pp]	Päällekkäistä puhetta
[hp]	Hiljaista puhetta
[ep]	Epäselvää puhetta

Huomautukset: --

Naisen ääni [vanhanaikaista rätinää]: Kolmiportainen puinen penkki, jonka korkeus on 123 senttiä. Penkin molemmilla sivuilla on alhaalla kantokahvat. [vauhdikasta musiikkia]

MK: [musiikki jatkuu taustalla] Tämä on Toista maata Kansallismuseon podcast, joka kääntää Suomen historian uuteen asentoon. Sarja liittyy Kansallismuseon Toista maata -näyttelyyn, joka päivittää Suomen tarinan 1100-luvulta aina itsenäisyyteemme asti. Olen Matti Johannes Koivu oppaanne menneestä tähän päivään ja vähän tulevaan. [vauhdikasta musiikkia] Tänään puhutaan kansallistunteestamme häpeästä, siitä kuinka häpeä on paitsi kontrollin myös itsekontrollinen väline. Pohditaan myös sitä, mikä osuus häpeällä on nykyisen pärjäämisen kulttuurin luomisessa. Vieraina tässä jaksossa ovat Turun piispa Mari Leppänen ja kirjailija Jani Toivola. Tervetuloa.

JT: Kiitos.

ML: Kiitos. [musiikki vaimenee]

MK: Lähdetään liikkeelle tällaisella henkilökohtaisella kysymyksellä. Mari Leppänen, muistatko milloin ensimmäisen kerran tunsit häpeää?

ML: No, en mä tiedä palautuuko ihan ensimmäistä kertaa. Musta tuntuu, että semmoiset ihan lapsuuden kokemukset on ollut jotenkin sellaisia aika vapaita, mutta sitten alakoulusta kyllä palautuu mieleen semmoisia. Mä olin ehkä aika ujo ja jännitin esillä olemista, että jotain yksittäisiä tilanteita. Opin vähän hitaasti lukemaan, mutta mulla oli semmoinen ihana alakouluopettaja, joka osti meille isoja salmiakkikaloja ja järkkäsi tukiopetusta...

MK: Oi.

ML: ...ja jollakin hienolla psykologisella tavalla auttoi siitä eteenpäin. Varmaan ne sinne alakoulun aikoihin vahvimmat muistikuvat. Voi tietysti olla, että siellä lapsenakin jotakin sitten on ollut, mutta ei ole niin vahvoina jäänyt mieleen.

MK: Joo, puhutaan koulusta tässä myöhemmin. Kouluhan on tosi vahva normittaja ja sitä kautta häpeän luoja kyllä. Mites Jani muistatko sä, minkälaisia kokemuksia...

JT: Toi on kiinnostava kysymys. Jotenkin kun sitä lähtee kulkemaan taaksepäin, tosi vaikea on ehkä pointata semmoista tiettyä hetkeä. Toki muistaa sellaisia sävyjä. Kyllä mä jotenkin uskaltaisin sanoa omalla kohdalla, että ehkä jo ennen kouluaikaakin on tullut joku semmoinen...

MK: Joo.

JT: ...tietoisuus, että on ollut se sisäinen maailma ja semmoinen luottamus siihen, mitä on ja sitten joku semmoinen kohta, missä yhtäkkiä ei olekaan varma, kantaako se enää. Itsellä ehkä yksi peili on tietysti ollut ihonväri. Mun isä on kenialainen, ja perinyt häneltä tumman ihon ja kasvoin täysin valkoisessa ympäristössä. Se oli varmaan semmoinen aika varhainen kysymysmerkki, että mitä tämä tarkoittaa tai mihin mä kuulun. Ei oikein löytänyt kauheasti ihmisiä, kehen samaistua. Se tuli enemmän hiljaisuudesta. Se ei tullut ikään kuin kiellostä, mutta sellaisesta jonkinlaisesta tyhjyydestä, missä ikään kuin sille sun olemassaololle ei jotenkin ollut ääntä. Mutta ehkä semmoinen, mitä jotenkin mietin, että varmaan aika varhain muistan jonkun sellaisen lapsen semmoinen ensimmäiset kokemukset, kun kokee jotain semmoista mielihyvää, joka liittyy kehoon ja varmaan seksuaalisuuteen, mitä kuitenkin lapsi aika varhain kokee. Mulla on joku tuolla jossain takaraivossa, että joku semmoinen ensimmäinen kerta, kun on jotain semmoista kokenut ja sitten semmoinen jälkihäpeä, kun ei ihan tiedä, mitä tämä on ja saako näin tuntea [naurahtaa].

MK: Tässä alussa voitaisiin koittaa rakentaa tällaista suomalaista häpeää. Millaisista [Toivola naurahtelee] paloista sitä voi koota. Kaikki varmaan nämä tunteet, joista äskenkin puhuttiin osittain...

JT: Niin.

MK: ...on osa tällaista suomalaista häpeän rakennelmaa, joka me tunnustetaan varmasti aika tiedostamatta. Mari Leppänen, onko kirkko oikeastaan keksinyt häpeän? Jos esitetään tällainen poleeminen kysymys.

ML: Niin, en mä tiedä. Tekisi mieli sanoa, että toivottavasti ei. Mutta onhan se totta, että jos ajattelee vaikka jotain Raamattua ja luomiskertomusta, sehän on semmoinen häpeän peruskertomus, jossa tavallaan ihminen toimii toisin kuin käsketään ja sitten tulee tietoiseksi siitä alastomuudesta, eli sekin liittyy vahvasti kehoon. Sitten tulee se kysymys, että missä olet, mikä on ihminen. Varmaan se on semmoinen kertomus, joka on vaikuttanut valtavasti länsimaissa ja kaikkialla maailmassa ja yksi niistä tämmöisistä alkukertomuksista, joissa jotenkin sitä häpeää ja ehkä jonkinlaista näkyväksi tulemistä ja muuta pohditaan. Sitten toki kirkkohan myöhemmin on ollut sellainen, jolle on annettu tai joka on joutunut myös ylläpitää semmoista järjestystä ja kantaa vastuuta siitä. Mutta sitten jotenkin mä ajattelen, että tähän häpeään kauhean olennaisesti liittyy tämä, että onko kysymys siitä, mitä sä olet vai onko kysymys asioista, mitä sä teet. Eli tavallaan vähän niin kuin tämä syllisyyden ja häpeän erottaminen, mikä musta (oli) [0:05:36] kiinnostav(ia) tuossa Janin alkukertomuksessakin. Liittykö se siihen, mitä ihminen tekee vai siihen, mitä on ja häpeääkö sitä yksittäistä tekoa vai koko olemusta. Sitä, että musta ei ole mihinkään tai mä olen vääränlainen tai mä olen erilainen tai jotakin muuta. Ja varmaan siihen häpeän kokemukseen kirkko on paljon vaikuttanut. Toisaalta sitä kautta, että varjeltiin ikään kuin tätä oikeaoppisuutta, ja kirkkokuria oli ja oli erilaisia rakennelmia tähän rangaistukseen julkirippejä ja muuta. Ja sitten että se on loppujen lopuksi ollut aika myöhään, kun Suomessa nämä siirtyi kirkolta paikallishallinnon vastuulle. Onneksi, näin kirkon edustajan voisi sanoa. Mutta kyllähän ne käsitykset oikeasta, väärästä ja sopivasta... Ja edelleen mä ajattelen, että kirkko osaltaan kantaa vastuuta siitä, minkälaisien asioiden kohdalla ihmiset kokee, onko mulla oikeus olla semmoinen kuin mä olen ja kuulunko mä joukkoon tai kelpaanko tällaisena kuin mä olen ja olenko näin juuri oikeanlainen.

MK: Onko jotain tällaista suomalaista kirkon rakentamaa kontrolli- tai häpeäkulttuuria? Onko siinä jotain aivan erityistä verrattuna muihin Pohjoismaihin esimerkiksi?

ML: Niin tai onko ylipäätään tämä pohjoinen ulottuvuus jotenkin sellainen, joka on luonut tähän kertomukseen oman sävyn.

MK: Niin.

ML: Se, että on oltu etäällä toista ja olosuhteet ei ole aina ollut helpoimmat. Ei ole oltu kauhean äänekkäitä ja näkyviä. Semmoiset tietyt ihanteet, jotka jotenkin on rakentunut osaksi sitä suomalaisuutta, ja sitten jos siihen on kytketty vielä (jotain) [0:07:20] hengellistä ja hengellisiä ihanteita. Mutta en mä tiedä, poikkeako se loppujen lopuksi muista Pohjoismaista.

MK: Niin.

ML: Mutta ehkä tämä pohjoinen mentaliteetti ja ylipäätään suomalaisen kansanuskon ja koko sen juuristo... Eihän tämä luterilainen kertomus ole mikään oma todellisuus, vaan siihen kytketty itä ja länsi ja tosiaan nämä vanhat kansanuskon traditiot ja elämän olosuhteet, mitkä täällä ei todellakaan aina ole ollut kauhean helppoja.

JT: Toi on jännä. Mä mietin tuota, että mä saan kyllä kiinni ikään kuin siitä tietyistä roolista vaikka kirkolla ja miten asioita on ikään kuin sanotettu tai onko nähty se asetelma, että on se käsite, että ihminen on vaikka lähtökohdallisesti jotenkin häpeällinen tai...

MK: Niin.

JT: ...kompuroiva. Sitten mä kuitenkin aina itse palaan jotenkin siihen, että mä olen aina itse kokenut suhteessa häpeään, että paljon kriittisempää on se, mitä jätetään sanomatta. Mä palaan jotenkin siihen hiljaisuuteen. Mä väittäisin, että aika moni voi samaistua, että se, että joku sanoo, että ihminen on syntinen tai...

MK: Niin.

JT: ...ihminen on jotenkin häpeällinen. Se ei ole musta se musertava asia, vaan ikään kuin sen vastakkaisuuden, että sitä ei pueta sanoiksi. Tavallaan se, mitä ei sanota ja mitä ei näytetä. Mä ajattelen, että se yleensä lopulta ehkä synnyttää kuitenkin sen vahvimman häpeän kokemuksen, koska silloin ei ole mitään, mihin peilata. Ehkä tässä tulee se erottelu siitä, kun puhutaan ihmisen identiteetistä, jotenkin siitä lähtökohtaisesta tilasta olla itsensä näköinen ihminen. Mä ajattelen, että sitä ei vielä musta kaada välttämättä se, että joku sanoo, että et saa olla tuollainen...

MK: Aivan.

JT: ...vaan jotenkin se, että kukaan ei sano mitään. Se on jotenkin vielä hapettomampaa. Siitä ei jotenkin saa minkäänlaista otetta. Se musta helpommin luo semmoista kuopivaa häpeä, josta voi olla tosi vaikea nousta ylös tai tuoda mitään vaihtoehtoa rinnalle. Varmaan tietty osa sitä meidän suomalaisuutta on jo semmoinen, että katsotaanko me silmiin vai katsotaanko me ohi, tartutaanko me siihen impulssiin ikään kuin sanoilla tulla toista kohti vai vaietaanko me. Koristaudutaanko me vai peitetäänkö me ne korut ja pidetään niitä vaan ikään kuin kotona tai sisällä. Siinäkinhän on vähän se sama asia, että yhtäkkiä jätetäänkin ehkä monta näkyväksi tulemisen impulssia ikään kuin

toteuttamatta. Miten vaikea voi olla sanoa jotakin kaunista kanssaihmiselle, ihan jotakin hyvin yksinkertaista. Siihenkinhän hirveän helposti nousee jo jonkinlainen ainakin häpeän sävy, että jos mä sanon sulle jotain kaunista, mikä on se seuraava askel. Olenko mä riittävän arvokas ikään kuin sanomaan sulle jotain, mitä sä olet siitä mieltä, tyrnätkö sä sen, onko se aivan noloa, saako näin toimia [naurahtaa].

MK: Jos me ajatellaan, miten tämä suomalainen häpeän järjestelmä on edennyt ja selvinnyt, koululaitos sehän tässä mainittiin jo. Marit mainitsit ensimmäisiä häpeän kokemuksia. Mä kyllä samaistun myös tuohon, että se, että koulussa tekee jotakin vääriä ja joutuu silmätikuksi eikä mahdu siihen muottiin, johon juuri päivänä pitäisi mahtua. Jos kirkolla on oma iso jalanjälkensä suomalaisessa häpeän historiassa, koululla on varmasti myös. Tunnistatteko te tällaista tavallaan häpeää koulutuksen ja kasvattamisen menetelmänä omilta kouluajoiltaan tai lapsuudesta?

ML: Kyllä mä tunnistan. Musta ei ehkä voi sanoa, että se koko suomalainen koulujärjestelmä jotenkin olisi sellainen. On tosi monta ihanaa opettajaa ja semmoista lämmintä ihmistä tai joku keittiöhenkilökunnan yksittäinen ihminen on jäänyt jotenkin mieleen semmoisena, joka on huomannut ja nähnyt ja luonut hyvää. Mutta totta kai- ja varmaan se liittyy siihen lapsen ja nuoren jotenkin elämän kasvukohtaan, jossa huomaa, kun katsoo omaa teiniä, ensimmäinen ajatus ei välttämättä ole se, että haluaa hirveästi erottautua, ei kaipaa erityistä huomiota. Toisaalta voi olla sellaisiakin, jotka kaipaa, mutta semmoinen perus siinä kohtaa varmaan ainakaan ei itsestään toiveesta lähtevä nosto siellä koululuokissa välttämättä aina ole mieleen. Se on semmoinen voimakas tapa hallita sitä tilannetta. Mulla on jäänyt joku tällainen ihan yksittäinen mielikuva. Oltiin isossa koulun ruokalassa ja sitten meidän rehtori jotenkin nojaili seinän viereen siinä ja syötiin. Ja mulla on aina mennyt vasen ja oikea sekaisin jostain syystä. Mulla on luomi vasemmasta kädestä, ja mä aina tarkistin siitä, että tämän on vasen. Ja mä söin väärinpäin haarukalla ja veitsellä. Sitten se tuli mun taakse ja koputti tuohon olkapäähän ja kysy, tiedätkö sä miten haarukkaa ja veistä pidetään. Kaikki tavallaan havaitsi sen siinä isossa ruokalassa, ja mä muistan, että mä olin aivan tulipunainen ja sen jälkeen ikuisesti muistanut kummassa [naurahtaa] on haarukka ja kummassa veitsi. Varmaan tämän kaltaisia menetelmiä oli. En tiedä ajattelitko se, että hänen tavoite oli häpäistä mua, vaan oliko se semmoista oikean ja väärän kasvattamista. Mutta sen ikäisenä se kokemus siitä, että tulee sillä tavalla erityisesti nähdä ja kaikki muut kiinnittää siihen huomiota. Mistä se häpeä siinä syntyi? Sitä voi niin monella tavalla toimia ja tehdä. Varmaan se liittyy aina isoihin joukkoihin ja sitten jos sä vähänkin toisaalta teet väärin asioita tai jos olet erilainen siinä, se luo sitä tunnetta.

MK: Tässähän häpeä kasvatuksen menetelmänä toimi aivan täydellisesti, koska vasen ja oikea meni heti jakeluun, mutta...

ML: Kyllä, mutta oliko paras keino. En mä tiedä.

MK: ..oliko keino paras. Todella. Se kuulostaa niin tutulta. Kuulostaako Jani susta tutulta tällaiset kouluhetket?

JT: Joo. Mä ehkä enemmän just ajattelen jotenkin sitä koulua, että koin siellä tosi paljon häpeää. Koin häpeää sekä siitä, mitä lähtökohtaisesti olin että myöskin varmasti mistä nautin tai mitä tein ja tein ikään kuin vääriä asioita. Se liittyi aika paljon sukupuoleen. Mä koin, että oli tosi vahvat normit siitä, minkälaisia on tytöt ja minkälaisia on pojat. Ikään kuin se sosiaalinen kulttuuri, miltä pojat näyttää, mitä ominaisuuksia, mitä vahvuuksia niillä on, miten pojat sosiaalisesti toimii, kenen kanssa ne on sosiaalisesti kanssakäymisessä, kenen kanssa ne ei saa olla sosiaalisesti kanssakäymisessä. Mulla oli ehkä itsellä semmoinen olo, että mä olin koko ajan vähän väärässä kohdassa. Koko ajan seiso jossakin risteyksessä, missä ei tiennyt, mihin pitäisi mennä. Se ei tuntunut oikealta seurata sitä polkua, mitä näytettiin, muttei myöskään ollut jotenkin vahvaa ääntä, joka olisi sanonut, että voi myös valita toisin. Jolloin sä (jäit) (-) [0:14:21] lapsena aina sinne jonnekin itse ratkomaan niitä tilanteita. Se on varmaan aika hurja kohta. Ehkä mä olin semmoinen lapsi, että oli niitä välineitä tehdä myös ainakin välillä niitä ratkaisuja itse ja vaan uskalltaa valita itsensä tai oli tanssi, oli teatteri. Oli myös semmoisia välineitä, joiden kautta ikään kuin tutustua siihen vaihtoehtoiseen minään suhteessa semmoiseen yleiseen, mikä annettiin. Mutta sitten taas ne lapset, joilla ei ole semmoista välinettä tai semmoista kykyä... Mä ajattelen, että se liittyy siihen yhteisöön. En ajattele sitä niinkään opettajien kautta, vaan että se on niin kuin pieni valtakunta...

MK: Niin.

JT: ...missä on tietyt lainalaisuudet ja tavat selviytyä. Tietenkin se on peili aikuisten maailmaan. Musta se on kiinnostavaa myös tässä ajassa, kun käydään keskustelua vaikka kiusaamisesta ja miten paljon siitä koulumaailmasta puhutaan jotenkin semmoisena irrallisena maailmana, vaikka sehän musta ihan täysin peili. Lapset näkee myös, mitkä on aikuisten maailman normit ja selviytymiskeinot, mitä pidetään arvossa ja mitä ei.

MK: Joo, ehdottomasti.

JT: Ja välillä miettii, kuka nämä on keksinyt ja palveleeko nämä enää ketään niistä, jotka täällä on [naurahtaa]. Onko se, joka nämä normit loi häipynyt jo aikoja sitten, ja täällä me kipuillaan eikä uskalleta puhkaista jotain kuplaa.

MK: Varmasti on noinkin. Mä itse asiassa jokin aika sitten hankin opettajan pätevyuden, ja siellä koulutuksessa todettiin, että amerikkalainen koulutushistorioitsija oli todennut, että "changing schools is like moving a graveyard" [naurahtaa]. Koulun muuttaminen on jumalattoman vaikeaa.

ML: Sitten toisaalta se koulu...

MK: Sano vaan.

ML: Se koulu on tavallaan se maailma, missä sitä elää todeksi. Se on niin vahva osa sitä lapsen (ja) [0:16:07] nuoren elämänympäristöä. Mä saan kokemuksen kiinni siitä, että mähän olen kasvanut Helsingissä ihan niin kuin Janikin ja käynyt siellä kouluja, mutta isossa perheessä, joka oli vähän erilainen. Mulla oli kuusi sisarusta ja meillä vaikutti tällainen lestadiolainen herätysliike, joka ei todellakaan Helsingissä ollut mitenkään tunnettu juttu. Musta tuntui, että ei mun luokkakaverit kauheasti tiennyt mitään. Jonkin aikaahan lapsi ei tavallaan edes ajatellut niitä maail(mojen) [0:16:40] eroja, mutta jossain kohti tavallaan tajusi, että on monenlaisia todellisuuksia, joitten risteyksessä yrittää just niin kuin sä Jani kuvasit tavallaan tietää, miten pitää toimia. Ja toisessa oli hirveän vahvat normit ja ohjeet, joka nyt kytkeytyy tähän uskonnollisuuteen ja uskoon ja vähän kirkkoonkin, että mikä on oikein ja mikä on väärin. Tanssiminen on syntiä tai meikkaaminen on syntiä tai populaarikulttuurin kuunteleminen on syntiä tai telkkarin katsominen on syntiä. Silloinhan mä olen ihan ilman semmoisia perusvälineitä, joita niillä muilla lapsilla ja nuorilla oli. Jälkikäteen mä olen oikeastaan ihmetellyt, että miten sitä selviytyi edes, kykeni luovimaan niissä maailmoissa. Tunnisti sen erilaisuuden, mutta joku kannatteli siinä niin, että siitä siiti selvisi ihan kunniallisesti, eikä mulle ole jäänyt siitä semmoista-, joka varamaan johtui siitä, että ne luokkakaveritkin oli osittain niin pihalla. Sitten mä mietin, että aika moni saattoi luovia siellä erilaisissa risteyksissä, joista ei vaan toisesta aina kaikkea päällepäin. [vauhdikasta musiikkia]

MK: Kuunnellaan seuraavaksi, kuinka Suomen Kansallismuseon amanuenssi Sari Tauriainen kertoo meille Vihannin kirkon häpeäpenkistä.

ST: [ovi kolahtaa, askelia] Eli tämä esine on Vihannin kirkon häpeäpenkki, joka on valmistettu vuonna 1852. Tämä valmistajakin tiedetään. Hän on puuseppä (Zacharis Jylkänkangas) [0:18:29]. Tätä penkkiä on käytetty rikkeen tai rikoksen tekijän rankaisemiseen. Näihin kirkon rankaisuun johtaneita syitä oli monia. Tällaisia saatto olla muun muassa ehtoolliselta poisjäänti, juopuneen esiintyminen tai se, että ei osannut lukea tai tuntenut katekismusta tai jos oli vaikka jäänyt pois kinkereiltä, jotka oli tällainen rippikouluun edeltäjä. Usein syynä oli myös seksuaalinen rikkomus. Kirkkohan suhtautui hyvin negatiivisesti avioliiton ulkopuoliseen seksiin ja rankaisi aviorikkoja ja naisia, joiden lapsi oli saanut alkunsa ennen vihkimistä. Tätä häpeäpenkkiä käytettiin erityisesti näille niin sanotusti langenneille naisille ja siveellisyysrikoksista tuomituille. Siksi tätä penkkiä on kutsuttu myös nimellä huorapalli. Lievempiä rangaistuksia oli nuhtelua ja varoitus. Nämä olin sen takia lievempiä, että nämä saattoi sovittaa sen papin kanssa kahden kesken ilman julkista nöyryytystä. Mutta vakavammat rikokset tuotiin aina sen koko seurakunnan tietoon ilmoittamalla se julkisesti kirkossa, eli tässä rangaistuksena oli siis tällainen julkinen nöyryytys, kunnian menetys ja sen aiheuttama häpeä. Eli käytännössä tämä häpeä sovitettiin sillä tavalla, että tämä häpeäpenkissä istuja istui siis tässä penkissä kirkon menojen ajan, ja tämä penkki oli siirretty kirkon keskilattialle, jotta kaikki varmasti näki tämän istujan. Kun ajatellaan, että aiemmin kirkossa tosiaan käytiin enemmän, tieto siitä istujasta ja hänen tekemästään rikoksesta varmasti levisi siellä kylässä. Tämän julkiripin tarkoitus oli saattaa tämä vääryyttä tehnyt ihminen takaisin seurakunnan yhteyteen, mutta samalla se istuja toimi varoittavana esimerkkinä muille seurakuntalaisille siellä kirkossa. Ennen ajateltiin, että tuomittuun kohdistuva Jumalan viha saattoi kohdistua kylä tai jopa sen koko maakunnan ylle. Siinä mielessä se ennen aikainen naapurin valvonta oli oikeastaan aika ymmärrettävää. Kyllä mä ainakin itse ajattelen, että kun se oli sitten suoritettu se häpeärangaistus, se oli suoritettu, mutta nämähän on ihan ihmisistä kiinni olevia juttuja, että miten sen siellä kylässä otettiin. Olen kyllä lukenut sellaisestakin, että joku nuoripari, joka oli jäänyt kiinni yöjuoksesta ja yhdessä olosta, kun he oli sitten leimattu ja jos oli joutunut häpeäpenkkiin, kun ihmissä tiesi, että he on menossa naimisiin, ei sitä pidetty niin suurena syntinä. Mutta kirkon piti rangaista. Tämä oli tavallaan myös tällaista vastuunottoa kirkolta ylläpitää järjestystä ja moraalialla siellä seurakunnassa.

MK: Suomen Kansallismuseon amanuenssi Sari Tauriainen kertoi tässä Kansallismuseon Toista maata -näyttelyssä esillä olevasta häpeäpenkistä. Julkinen häpeä on ollut keskeinen kontrollin näkökulmasta. Tämän häpeäpenkin aikaan 1800-luvulla ajateltiin, että synti koski koko yhteisöä, ja tämän takia häpeäpenkissä istuttiin koko yhteisön edessä sovittamassa sitä syntiä. Onko mikään muuttunut oikeastaan? Hoidetaanko me samalla tavalla edelleen nyt sosiaalisen median aikakaudella julkista häpeää? Pitääkö meidän hyvittää samalla tavalla kuin ennen hyvitetiin häpeäpenkissä syntiä kirkossa nyt sosiaalisessa mediassa? Mikä on sosiaalisen median ja häpeän suhde? Mitä te sanoisitte?

ML: Kyllähän sitä usein sanotaan, että some on tämän ajan häpeäpenkki, miten siellä voi hyvin äkkiä tapahtua se, että joku ihminen tavallaan tulee häpäistyksi, ja faktat tai hänen mahdollisuus omaan ääneen katoaa jotenkin sillain hyvin julkisesti, ehkä vielä paljon julkisemmin kuin siellä Vihannin kirkossa. Tavallaan rajat ovat vielä paljon suurempia niin sitten voidaan määritellä toista. Ehkä se on muuttunut, että se yhteisöllisyys on erilaista. Vaikka semmoinen pienen paikkakunnan yhteisöllisyys voin kuvitella jossain 1800-luvulla on voinut olla kontrolloivaa, mutta se on myös samalla varmasti sisältänyt kantavia elementtejä. Sitten tässä somen maailmassa ihminen myös jää aika yksin. On se someyhteisö ja joku semmoinen maailma joka huutaa vastaan, mutta onko siellä sitten semmoista kantavaa yhteisöä aina. Toisilla voi olla, mutta jollain tavalla musta tuntuu, että se semmoinen tietynlainen yhteisöllisyys, joka sitten kuitenkin siinä pienellä paikkakunnalla ehkä, kun hätä tuli tai tuli jotakin semmoista, että jeesattiin, onko se muuttunut.

MK: Mikä on Jani sun kokemus häpeästä sosiaalisessa mediassa?

JT: Joo, ryllähän totta kai häpeä on yksi osa sitä ilmiötä ja yhteisöä niin sanotusti. Ja varmaan se liittyy semmoiseen jotenkin rajattomuuteen ja hallitsemattomuuteen, että joku ikään kuin lähtee kierimään ja sitten enää ei ole sellaista suojaa [naurahtaa] tai ikään kuin omaa ääntä niin kuin Mari hyvin sano. Myös vähän niin kuin tulee mieleen joku tori, missä yhtäkkiä jokaisella ohikulkijalla on ikään kuin oikeus tökkiä sitä jotakin tai tökkiä tavallaan kenen vaan elämää. Tulla kesken lauseen paikalle ja tehdä tulkintoja vaikka ja ikään kuin liittyä häpäisijöiden joukkoon. Mul on seitsemänvuotias tytär. Mä olen kasvattanut häntä syntymästä asti. Kyllä se on homomiehenä ja tyttären isänä ollut tosi vaikea. Ei ole ollut kauheasti semmoista suomalaista kuvastoa, että tuolla on minun perheeni. Ja mä olen alkanut sitä omaa perhe-elämää sanottamaan Instagramissa. Sitten joku kysyi jossain vaiheessa, että miksi sä teet sitä ja miten sä uskallat olla niin henkilökohtainen. Sitten mä itsekin pysähdyin miettimään ja kyllä mä ajattelen, että se on

tavallaan myös tapa positiivisella tavalla selviytyä, että mä itse sanotan sitä omaa elämäni näkyväksi. Ja sitten se toivottavasti ikään luo sellaista aaltoilikettä, missä muutkin alkaa- että lopulta ei ole vaan kyse sinusta. Varmaan eri tavoin me kaikki ollaan joskus elämäntilanteessa, missä meidän täytyy ikään kuin näyttää eteen muille [naurahtaa]. Jollain tavalla tuoda meidän se totuus siihen, joka on taas semmoinen teko, jolla voi jotenkin itseään riisua siitä häpeästä.

MK: Aivan. Teis...

ML: Ja...

MK: Niin.

ML: ..mä jäin miettimään sitä, kun sä Jani alussa puhuit siitä vaikenemisesta ja vähän niin kuin tästä kirkon suhteesta ja nyt tavallaan tästä, mitä sä kerroit. Sehän on semmoista henkilökohtaisen vaikenemisen murtamista ja yhteisöllisen vaikenemisen murtamista, ja se vaientaminenhan on se ehkä vahvi(mpia) [0:26:38] tapoja tuottaa ihmisille sitä kokemusta häpeästä tai erilaisuudesta. Sen takia tuommoiset tavat tai toi, miten sä olet esimerkiksi sitä tehnyt sehän on mielettömän merkityksellistä ja arvokasta. Se on toisaalta traagista, että aina joku joutuu sitä murtamaan, ja sitten samaan mä ajattelen, että onneksi sellaista tapahtuu. Sillain tämä maailma koko ajan muovautuu ja muuttuu, ja jos ajatellaan nyt tätä Toista maata -historiakuvastoa, sitähän on tapahtunut koko ajan. Mutta ehkä häpeän murtamisessa se olennaisin juttu on jotenkin just semmoinen, kun päättää, että mä katkaisen tämän vaikenemisen ketjun näistä, että mä puhun näistä, vaikka tämä hävettää mua ja mä uudelleen ja uudelleen puhun näistä, vaikka tämä saattaa hävettää jotakin toista. Sillä murtuu se semmoinen vahva kahlitsemisen keino, joka siihen liittyy. [vauhdikasta musiikkia]

MK: Tässä on lapset mainittu muutamaan kertaan. Säkin Jani olet puhunut tuosta häpeän ylisukupolvisuudesta. Mä pohdin ennen tätä keskustelua, että onko se kuitenkin häpeän vaikein muoto, kun se häpeä ei ole oikeastaan omaa, vaan se, jos sä ajattelet, miten olen siirtämättä lapselleni sitä, mitä en halua siirtää lapselleni. Miten te olette kasvattajina ajatelleet näitä omia kokemuksianne ja normien siirtojanne? Mitä te haluatte viedä eteenpäin omalle lapsellenne? Jani, sanoit jossain haastattelussa, että koet sen joskus vaikeaksi, että ei välitä omaa... en muista, mitä sanaa käytit, epävarmuutta tai...

JT: ...Omia pelkoja.

MK: Niin.

JT: Mä koen, että omassa vanhemmuudessa kyllä se on varmaan melkein päivittäin läsnä. Tietysti ne on tavallaan myös ne omat haavat, jotka nousee pintaan niissä eri hetkissä. Muistan vaikka kun koulu alkoi, se oli semmoinen iso hetki. Sitä jännitettiin etukäteen, mutta sitten mä vein mun tyttären ensimmäistä aamua kouluun, ja oltiin hermostuneita, mutta se oli kuitenkin ihan ok tunnelma. Sitten mennään sinne koululle, ja hän jää koululla, ja kaikki menee hyvin. Mä lähdin siitä pois ja mä ehdin kävellä ehkä viisi metriä, ja sitten vaan valtava semmoinen itku tulee ulos. Mä tajusin, että tietenkin mä itkin semmoista helpotusta, että se meni hyvin hänen puolesta, mutta musta tuntuu, että mä itkin myös sitä pientä Jania ja jotakin sellaista. Tavallaan myös se oma huono kokemus sai jonkun eheyttävän kokemuksen vähän niin kuin jännästi hänen kauttaan. Ja sen jälkeen vaan yrittänyt aina jotenkin muistaa, että tämä on hänen tarinansa, että tämä ei ole mun tarina ja yrittänyt muistaa ja nähdä, että hän on turvassa ja hän ei ole uhattuna ja hän saa ilmaista itseään. Kunnes jos jotain tapahtuu, totta kai sitten pitää olla hereillä. Mutta kyllä se on ehkä muistuttamista lähtökohtaisesti, että mä en tuo sitä omaa kokemustani ja tee sitä hänen kokemusta. Se on aika iso juttu.

MK: Vanhempanahan sitä joutuu vähän niin kuin elämään oman elämänsä toiseen kertaan.

JT: Niin [nauraa].

MK: Onneksi ja valitettavasti.

JT: Niin kyllä, kyllä.

ML: Ja varmasti tietämättään siirtää typeriä asioita. Mul on vanhin lapsi 19 ja nuorin on nyt 15, 17 siinä välissä. Heiltä saa myös semmoista palautetta [Toivola naurahtaa] siitä, että maailma myös koko ajan muuttuu. Ja vaikka parhaansa yrittää, mä olen jotenkin ajatellut, että sitä koittaa selviytyä ja tekee parhaansa, mutta ehkä semmoisia joitain tietoisia ratkaisuja huomaan, että itsekin olen tehnyt, jotka on liittynyt just vähän tähän hengellisyyteen kytkeytyvään häpeään ja siihen vaikenemiseen. Mä ajattelen, että omassakin suvussa kolmatta kertaa meinattiin valita vaikeneminen, että riittävän vaikeista asioista ei puhuta ja sitten mennään ja pärjätään kyllä eteenpäin, mutta silloinhan ne kyllä jollakin tavalla myös siirtyy. Ja vaikka tietää, että niihin liittyy ehkä just sitä häpeää ja kokemusta erilaisuudesta ja outoutta ja kaikkea sellaista, mä olen ajatellut, että asioista voi puhua niin kuin muistakin asioista ja sellaisia tietoisesti pyrkinyt katkaisemaan. Mutta kyllä mä sen tunnistan, että varmaan on jotain toisia kohtia, joissa ei sitä edes tunnista ja tietämättään jättää puhumatta tai käsittelemättä jotain asioita. Mutta se on myös lohdullista, että kyllähän ystäväpiirit ja sisarusket tai ihana koulukaveri tai joku yhdessä ne murtaa niitä sitten aina myös omalla tavallaan.

JT: Toi yhteisöajatus on musta kanssa itselle ollut kauhean tärkeä. Muistaa jo ennen kuin sai lasta jotenki ajatteli ehkä tietysti myös niin, että oli yksin siinä arjessa vanhempana niin oli jotenkin se haave, että siihen ympärille tulisi mahdollisimman laaja joukko turvallisia aikuisia, jotka voisi olla erilaisia peilejä hänelle ja tavallaan myöskin ehkä

vapauttajia niissä asioissa, joissa mä en osaa sitä olla, joissa mulla onkin joku lukko tai kontrolli tai uskaltamattomuus puhua tai katsoa. Silti samaan aikaan kyllä yrittänyt tosi paljon. Juuri se puhe on kyllä ollut, koska tulen kodista, jossa oma äiti on kasvanut kodissa, jossa on ollut vaikea puhua. Se on ollut ehkä semmoinen isoin taakka, niin siihen on varmaan eniten kiinnittänyt huomiota. Mutta huomaa myös sen, että mä ajattelen, että olla vanhempana kouluyhteisössä sekin on jännä. Siinä on taas se ikään kuin normi, että pitääkö mun asettautua tänne tietynlaisena vanhempana, jotta mun tyttäreillä menee kaikki hyvin ja me ollaan mahdollisimman tiivis osa tätä yhteisöä. Mitä tapahtuu, jos mä nyt myös vanhempana en istukaan siihen normiin. Ikään kuin mua testataan taas uudestaan...

MK: Niin.

JT: ...että uskallanko mä pitää siitä kiinni, ja mikä se viesti se on hänelle, jos mä yhtäkkiä muutun, kun me kouluun ikään kuin toteuttaakseni jotakin sääntöä, että mä painankin alas sen, mikä muualla näkyy. Sitten yrittänyt ehkä uskaltaa valita sen, mikä on itselle totta ja kuka minä olen enemmän kuin pelätä sitä reaktiota. Koska jos puhutaan sateenkaariperheistä ja siitä, että erilaisille ihmisille avautuu se mahdollisuus tulla vanhemmaksi, välillähän se vasta-argumentti on sitä, että ajatellaan, että lasta kiusataan vaikka koulussa, koska sillä onkin erilainen perhe. Ainakin politiikassa tämä oli hyvin yleinen tavallaan väittelyn aihe, ja musta se on hurja ajatella, että me annettaisiin sen latistavan tai pienentävän kulttuurin määrittää se vanhemmuus tai, että joku ei saa perustaa perhettä, koska pelätään, että sitä perhettä kiusataan. Se on hurja ajatus.

MK: Se on aika absurdi ajatus kyllä.

ML: Kyllä ja miten armottoman tarkkanäköinen lapsi on, miten se näkee, kun se oma vanhempi onkin jossain epävarma tai olekaan johdonmukainen.

JT: Niin [nauraa] kyllä.

MK: Tai oma itsensä.

ML: Niin. Sitten heti tulee se, että näkee, että kulmakarva nousee, ja se tunnistaa sen [naurahtaa]. Mutta opettelua.

MK: Näin se on. Elikkä jos summaisit tätä keskustelua, voidaanko me ajatella, että luoja kiitos häpeän tulevaisuus ei näytä niin valoisa kuin joskus aikaisemmin? [nauraa]

JT: Musta toi on loistavasti summattu. Mä usein ajattelen sitä itse ehkä jotenkin sen vanhemmuuden kautta ennen kaikkea. Koen itseni tosi etuoikeutetuksi, että saa olla vaikka tässä ajassa vanhempi. Miten paljon on enemmän sellaisia asioita, joista voi ja saa puhua ääneen ja mitä voi näyttää kuin jos mä vertaan vaikka aikaan, kun mun äiti on ollut mun vanhempi, kun mä olen ollut pieni. Jotenkin se on musta kauhean toiveikas ajatus.

MK: Niin, kyllä yhdessä sukupolvessa suomalainen yhteiskunta on muuttunut, luoja kiitos, todella paljon sallivammaksi, ja monet rajat on siirtyneet tai haihtuneet tai heikentyneet. Mitä mieltä Mari sinä olet häpeän tulevaisuudesta näin lopuksi? [Toivola naurahtaa]

ML: Varmaan se häpeä säilyy meissä, koska se on jollakin tavalla aika primitiivinen juttu. En usko, että saamme tätä sellaisiksi paratii(siksi se) [0:34:55] poistuu, mutta kyllä mä ehdottomasti ajattelen niin, että tämä tämmöinen avoin puhumisen kulttuuri ja se, että ihmiset tekevät itseään näkyväksi, (jos nyt) vaikka se somen hieno voima murtaa tätä. Mutta ehkä se on se kysymys, että aletaanko me häpeämään jotain toisenlaisia asioita. Tietystyyppiset asiat normalisoituu, niin mikä on aina se joku semmoinen vaikenemisen alue, joka nytkin elää ehkä meidän yhteiskunnassa, johon liittyy vahvaa häpeää, mutta joihin ihmisillä ei ole sanoja tai joiden kanssa he joutuu painamaan itseään alas. Mä ajattelen, että se vaatii herkkyyttä tunnistaa ja nähdä niitä.

MK: Haluaisin lopettaa tämän keskustelun tällaisiin kysymyksiin, jotka on kysytty kaikilta tämän sarjan vierailta. Jos voisit kysyä joltakin historian tai menneisyyden ihmiseltä yhden kysymyksen, kuka tämä ihminen olisi ja mitä kysyisit?

JT: Mä voin aloittaa.

MK: Joo.

JT: Tämä on [naurahtaa] tosi vaikea kysymys monella tavalla, mutta jotain pitää valita. Mä varmaan kysyisin Rosa Parksilta, joka oli afroamerikkalainen nainen, joka eli 1950-luvun Yhdysvalloissa. Oli siis musta nainen ja kansalaisaktivisti. Hänen tarinasta ehkä ennen kaikkea tunnetaan se, että hän oli nainen, joka ei suostunut bussissa antamaan paikkaansa valkoiselle miehelle. Hänen tarina kiiri ympäri Amerikkaa ja nähdään, että se hänen tekonsa on ollut iso osa sitä, että lopulta Amerikassa rotuerottelulaki kumoutui, ja hän oli kuitenkin vaan tavallinen työtä tekevä nainen ja sai paljon aikaan. Mä haluaisin ehkä kysyä Rosa Parksilta juuri sitä semmoista omien rajojen asettamisen ja sillan rakentamisen välistä suhdetta. Miten tunnistaa ne kohdat, milloin mä ikään kuin vaadin itselleni tilaa ja toisaalta, mikä on se kohta, milloin käyttää sanoja, jotka luo yhteyttä toisiin. Koska ne musta molemmat osa sitä muutosta. On varmaan se kohta, missä mun täytyy vaatia ja sanoa, että tätä mä olen tai tätä mä tarvii, mutta miten sieltä sitten olla samaan aikaan sillanrakentaja. Tämä ei ollut kauhean tiivis kysymys mutta [nauraa]...

MK: Ei, mutta aivan mahtava.

JT: ...musta se on tärkeä. Tässä ajassa mä ajattelen, että me helposti ei ihan löydetä ehkä aina sitä tasapainoa.

MK: Hienosti tarkennettu [Toivola nauraa] ja mitä tärkein kysymys tässä ajassa. Kiitoksia. Entä Mari, mikä olisi sinun henkilövalintasi ja kysymyksesi?

ML: Tämä oli musta tosi vaikea. Tietysti jos ajattelee, kenet haluaisi tavata, kyllä mä varmaan kaikista maailman ihmisistä ehkä sen Nasaretin Jeesuksen haluaisin tavata, mutta olisiko mitään kysymystä. Sitäkin mä jäin miettimään, olisiko vaan se, miten hän oikeasti eli, mutta sitten mietin semmoista englantilaista naismystikkoa Juliana Norwichlaista, jota olen paljon tässä pyörittänyt mielessäni kuluneen vuoden aikana. Hän oli nainen, joka kirjoitti ensimmäisenä naisena kirjan omasta uskostaan Jeesukseen. Se on musta hirveän hienoa. 1200–1300-luvulla vaikutti siellä Englannissa. Sitten hänellä oli tällainen motto, että ”kaikki kääntyy hyväksi, kaikki kääntyy hyväksi, kaikenlaiset kääntyvät hyväksi”. Jotenkin mä ajattelen, että jos hänen seuraansa pääsisi ja jotenkin voisi keskustella ja oppia. Ei mulla ehkä ole mitään yksittäistä kysymystä, mutta jotenkin se, että mistä se voima ja näky semmoiseen armolliseen maailmaan, joka on yksi ja joka lopulta kaikenlaisen tuhon ja kärsimyksen keskellä, missä hänkin oli, oli valoisa ja hyvä. Mistä syntyi se luja luottamus.

MK: Mahtava kysymys tämäkin. Kiitoksia oikein paljon Jani Toivola ja Mari Leppänen ja mukavaa päivän jatkoa.

JT: Kiitos samoin.

ML: Kiitos. [vauhdikasta musiikkia]

MK: Kuuntelit Kansallismuseon Toista maata -podcastia. Löydät sen osoitteesta kansallismuseo.fi sekä Apple Podcasteista ja Spotifysta. [vauhdikasta musiikkia]